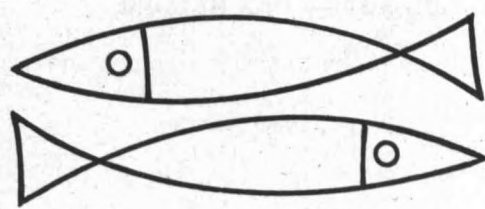

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. h. pootlaan 242, alkmaar

administratie: pasteursingel 29b, r'dam-7

H. DE JONG — AMSTERDAM

IK ZAL GEDENKEN...

Psalm 77

Wij horen Asaf in dit lied zeggen wat ook van moeder Rachel geschreven staat: „Mijn ziel weigert zich te laten troosten.” Dat is de gevaarlijke situatie van iemand die zich opsluit in zijn verdriet en bij pogingen tot troost alleen maar harder gaat huilen. De pijn is dan ook zeer hevig. Laten we ons Asaf maar voorstellen met het ochtendblad vóór zich. Dan zullen we ook geen moeite meer hebben om hem in zijn vertwijfeling te begrijpen. Dan herkennen we in hem ons zelf. De boodschap van deze psalm is dat wij in onze aanvechtingen terug moeten naar het verleden. Maar de boodschap is evenzeer dat wij dat niet automatisch goed doen. Ik zal gedenken — als we dat op de verkeerde manier doen, kunnen we de moeilijkheden alleen nog maar erger maken. Zo als de berijmde psalm zegt: maar 't gedenken doet mij pijn, nu ik zonder God moet zijn.

Wij kunnen namelijk in deze zin een verkeerd gebruik maken van het verleden, dat wij het idealiseren en romantiseren en het als puur wit tegenover een pikzwart heden zetten. Dat we zeggen: vroeger, ja, toen was het geen kunst om te geloven, toen stond er om zo te zeggen op elke hoek van de straat een engel om ons aan God te herinneren. Maar nu...

Laten we eens even naar Gideon luisteren, die in een vergelijkbare situatie van aanvechting tegen de engel des Heren zegt: Och, mijn heer, indien de Here met ons is, waarom is ons dit alles dan overkomen? Waar zijn dan al zijn wonderen, waarvan onze vaders ons vertelden, als ze zeiden: heeft de Here ons niet uit Egypte

gevoerd? Maar nu heeft de Here ons verstoten en ons prijsgegeven aan de greep van Midian (Richt. 6 : 13).

Hier staan vroeger en nu óók te scherp tegenover elkaar. Alsof God in het verleden met mirakels gestrooid heeft en het voor het heden geheel laat afweten. Zo gebruiken we het verleden niet tot zegen. We lijden dan aan memori-tis, een ontsteking aan de herinnering.

Het is daarom wel, dat Asaf in vers 11 het roer omgooit. „Daarom zeg ik: dit krenkt mij, dat de rechterhand des Heren verandert”. Inderdaad is de Here niet veranderd, zoals Hij door zijn profeet Maleachi ook met zoveel woorden zegt (Mal. 3 : 6).

★ ★ ★

Toch blijft dit een psalm die in de herinnering genezing zoekt tegen de kwaal van de twijfel en de aanvechting. Je zou kunnen zeggen, dat in vers 12 op nieuwe wijze de weg naar het verleden ingeslagen wordt.

Wat is dan het nieuwe? Er wordt immers weer van daden en wonderen gesproken. Dat is niet anders geworden. Het nieuwe is gelegen in vers 14: „o God, in heiligheid is uw weg”. De heilsgeschiedenis is een heiligheids-geschiedenis. Het heilsgebeuren in het verleden was omgeven door Gods majesteit, verpakt in wolken en donkerheid. Er was ook toen geloof voor nodig om er heil in te zien.

Van de wonderen rond uit- en intocht heeft Israël steeds roemend beleden, dat ze het werk waren van Gods sterke arm en uitgestrekte hand. „Gij zijt de God die

wonderen werkt, Gij hebt onder de volken uw macht doen kennen, Gij hebt uw volk met machtige arm verlost, de zonen van Jakob en Jozef.” (vss 15, 16) Maar dan volgen de omhulsels waarachter Gods handen schuil gingen: de wateren, de diepten, de wolken, donder en bliksem, aardbeving, kortom een kakofonisch konsert van natuurkrachten.

Het doet denken aan de beelden die Jezus gebruikt voor zijn beschrijving van het eindtijdelijke gebeuren: het bulderen van zee en branding (Luk. 21 : 25).

Deze gelijkenis is frappant, omdat wij van het eindgebeuren wel willen geloven dat 't erg ondoor-zichtig zal zijn. We vragen nú al: waar is God? Maar nu zegt deze psalm ons, dat die ondoorzichtigheid er toen ook al was, in de dagen dat de Here met sterke hand en uitgestrekte arm het heilsgebeuren bij de Schelfzee leidde, dat ook toen al uittocht en intocht door het geloof uitgepakt moesten worden uit de omzwachteling van verborgen leiding. Deze leiding was onkenbaar, tenzij de Here door zijn Geest er de ogen voor opende. Asaf maakt om die onkenbaarheid aan te wijzen een beeldend gebruik van het feit dat de uittocht en de intocht door het water gingen: „Uw weg was in de zee en uw pad in grote wateren, zodat uw voetsporen niet werden gekend.” Hier heb je je onkenbaarheid van God in een gebeuren, dat voor het geloof een zeer grote kennelijkheid had en heeft. Wolken en donkerheid, — maar daarbinnen was God de Here bezig iets heel teers en zorgzaams te doen: „Gij leidde uw volk als een kudde door de hand van Mozes en Aäron”. Is het niet opvallend dat dit slotvers als een vriendelijke pastorale te voorschijn komt uit het spektakel dat er aan voorafgaat? Een ware heksenketel waar geen touw aan vast te knopen is, maar met het oor van het geloof hoor je het lieve geluid van de voetstappen des Heren: Gij leidde uw volk als een kudde.

★ ★ ★

Passen deze karakteristieken ook niet op onze geschiedenis? Ik bedoel nu niet alleen die van 'spektakel' en 'heksenketel', waar wel niemand moeite mee zal hebben ze in onze dagen terug te herkennen. Het bulderen van zee en branding suist ons inderdaad in onze oren.

Maar dan ook die trek van lieve leiding, de pastorale waar deze psalm mee eindigt. De Here die temidden van dit tumult onze Herder is.

Tussen vroeger en nu ligt toch meer overeenstemming dan wij denken. We romantiseren het verleden als we de indruk wekken dat het geloof ons toen op een presenteerblaadje aangeboden werd. En we versomberen het heden als wij vinden, dat God het nu af laat weten.

Laten wij daarom naar het midden der geschiedenis gaan, naar Golgotha, om op de juiste wijze te leren gedenken. Waar is de geschiedenis meer ondoorzichtig geweest dan op de Kruisheuvel met z'n drie uren dikke duisternis? En toch, waar is de geschiedenis meer heilsgeschiedenis geweest dan toen en daar? „Gij leidde uw volk als een kudde door de hand van uw heilig kind Jezus”.

Daar mogen we het ook voor nu op houden. Of is de hand des Heren te kort geworden om te verlossen? Nee toch? Maar: de heilsgeschiedenis is heiligheids-geschiedenis, dat wel. Ze vraagt geloof en aanbidding.

IN DIT NUMMER

- Pagina 317
Drs H. de Jong,
Ik zal gedenken ...
- Pagina 318
Ds H. Smit,
Luther's waardering voor het
gewone christendom
- Pagina 319
Dr J. Meulink,
Egoïstische Ethiek?
- Pagina 320
J. J. Oostenbrink,
Christelijk onderwijs in een
toekomstig onderwijsbesluit
Ds W. G. Visser,
Het boek Daniël
- Pagina 322
Prof. C. Veenhof,
Over onze „binnenverbandse”
broeders (4)

H. SMIT — DEN HELDER

Luther's waardering voor het gewone christenleven

Hoe onnozel het ook is, ik moet bekennen, dat ik al enige weken over Luther en de Reformatie geschreven heb zonder enig benul van het feit, dat we inmiddels zijn beland in de maand van de 31ste oktober, van de Hervormingsdag. Daar zit natuurlijk iets moois in: Blijkbaar heb ik nog geen datum nodig om me te verdiepen in die rijke tijd. Maar het zou wel vreemd zijn als we juist nú naar een ander onderwerp overstapten! We blijven dus nog even bij Luther. Hij heeft ook voor onze tijd echt nog veel te zeggen.

Uit een preek van Luther

Ik zou een stukje willen citeren uit een preek van Luther over Titus 2:11-14. Hier komt het: „Maar ik zou niet willen ruilen met de werken van alle monniken en nonnen. Want ik weet waar ik aan toe ben: door de doop behoort ik thuis in het toekomstige leven en hier heb ik het onderricht van Gods Woord ontvangen voor alles wat in dit leven tot mijn taak behoort. Daarom wil ik nú doen wat tot mijn ambt behoort. Zo is ook een echtgenote, wanneer zij haar plicht vervult, een levende heilige. Want zij rekent op het toekomstige leven en ze doet in dat geloof wat een echtgenote te doen staat. In datzelfde geloof bezit ze het welgevallen van God. Zo zijn deze werken, die voor de wereld onbeduidend schijnen, de allervoortreffelijkste. De wereld is het niet waard, dat ze ook maar één goed werk werkelijk doorziet; ze denkt namelijk: Het dienstmeisje melkt de koe; de boer verzorgt zijn akker — dat zijn dingen van onbelang. Maar in een hoek kruipen, een zuur gezicht zetten, een harig hemd aantrekken... — dat zijn grote werken! Daarom kent niemand hetzij dit hetzij het toekomstige leven dan alleen een christen die zegt: God heeft mij geschapen om predikant, boer, knecht, heer... te zijn. Omdat God dat zo gedaan heeft wil ik een rechtschapen knecht, heer, predikant... zijn en daarom wil ik doen wat Hem behaagt. Voor zo iemand wordt het leven zoet en niet zuur; hij mort niet. Ook als het leven hard is, is toch de stand en het werk, dat ik heb,

Kerkelijk Leven

goed en boven dit leven uit heb ik het toekomstige te verwachten. Zo dragen de christenen dit leven met een goed geweten en een vrolijk hart...”

Het gewone christenleven

Er zijn enkele trekken in dat preekgedeelte waarop ik even zou willen ingaan. We zien duidelijk, dat Luther de christen niet uit zijn gewone stand en werk haalt. Daar fulmineert hij tegen! Het christenleven is een wonder dat zich in de gewone voltrekt. In de reformatietijd was dat geluid eigenlijk nieuw. Men was — Luther verwijst ernaar — de roomse gedachtengang gewend. En die kwam er toch in feite op neer, dat het echte leven voor God zich moest voltrekken in het exotische, het buitengewone. Denk maar even aan de jonge Luther, die zijn geloofszekerheid alleen maar in het klooster meende te kunnen verwerven en opbouwen! Steeds weer die in de grond farizees strevende om zich te onderscheiden van de „domme schare die de wet niet kent”; steeds weer de hoogmoed die zijn zekerheid wil bouwen op het „exclusieve”, op het „unieke” in de dienst van God.

In zijn preek rekent Luther daar geheel mee af. Zeker, hij noemt nog wel de predikant. Maar alleen om hem gezellig in de rij te zetten met de echtgenote, de boer, de heer en de knecht. De „geestelijke” is ondergedoken in de rij van de „leken”. En daarmee is gezegd, dat dat onderscheid niet meer bestaat.

Daarmee is ook gezegd, dat we de werkzaamheden van heer en knecht, echtgenote en boer niet mogen beschouwen als „neutrale” verrichtingen die nodig zijn om „door dit leven heen te komen”, terwijl het specifiek christelijke daar eigenlijk buiten staat en bijvoorbeeld alleen maar te vinden is in de besteding van de vrije tijd voor het Koninkrijk van God. Het christen-zijn begint niet met onze vrije tijd. Al moet en mag het zeker in die vrije tijd doorgaan, in allerlei vormen. De verwachting van de toekomstige eeuw heiligt niet alleen het predikantenwerk en de activiteit van de evangelist, maar evenzeer het

Pastorale notities

Rekening houden met onze leeftijd

Als de HERE de dienstdag van de Leviëten regelt, dan heet het in Numeri 8:23-26: „Iemand van vijf en twintig jaar oud en daarboven zal komen om zijn taak te verrichten in de dienst van de tent der samenkomst, en op vijftigjarige leeftijd zal hij van het dienstwerk ontslagen zijn, zodat hij niet langer behoeft te dienen. Al zal hij zijn broeders in de tent der samenkomst bij het vervullen van hun taak behulpzaam mogen zijn, hij zal geen dienst meer behoeven te doen. Aldus zult gij met de Leviëten handelen ten aanzien van hun taak”.

De inzettingen van de HERE zijn altijd wijze en barmhartige inzettingen. De HERE houdt daarin rekening met de levenskracht en levensduur. De dienaars bij het heilighoud behoeft niet, zoals wij het wel eens uitdrukken: in het harnas te sterven. Een Leviët van vijftig jaar mag dan naar eigen en anderer oordeel zijn werk nog naar behoren kunnen verrichten, zijn verplichte dienstdag was toch afgelopen. Hij mocht dan, als het

werk hem lief was, zijn jongere ambtsbroeders de behulpzame hand bieden, maar het was dan naar zijn eigen believen.

Om een wijs hart te bekomen (de vreze des HEREN is van deze wijsheid het beginsel!) zullen ook wij daaruit lering trekken. Ook ten opzichte van anderen. Wie boven zijn krachten werkt, richt zijn leven niet met wijsheid in. En wie van anderen prestaties eist, waartegen zijn leeftijd niet meer is opgewassen, doet onbarmhartig. Daarom mogen we dankbaar zijn voor goede pensioenregelingen en oude-dagsvoorzieningen. Als het particulier initiatief te kort schiet en ieder weet hoe bedroevend het daarmee in het maatschappelijk leven gesteld was, dan zal de overheid regelen moeten optreden. De HERE wilde bij zijn verlore volk niet, dat het slavend en slovend voortwerkte tot de dag van de dood. Want Hij is vriendelijk en weldadig.

Dat moeten ook wij zijn. Tegenover ons zelf. Zo ook tegenover anderen. Er is een tijd om te werken, voor de sterken en zeer sterken langer dan voor anderen. Maar er is ook een tijd om te rusten. Laten wij onze dagen tellen en rekening houden met onze leeftijd. Want dat is wijs, barmhartig en godvruchtig.

B. Telder, Bilthoven

werk van de boer op het land en van de echtgenote in het huishouden.

Tot op de huidige dag komt het voor, dat christenmensen met een zekere afgunst zien naar de bijzondere gaven van sommigen. Dat is een dubbele fout. Afgunst is de ene fout. En... zolang de hand aan het zuchten is, omdat ze het óóg niet is, weigert ze „handig” te zijn voor God. Gebruik voor God wat u hebt. Hij heeft uw gaven geheiligd in zijn dienst.

De toekomst als stimulans voor het heden

Luther wijst in zijn preek met grote nadruk op de verwachting van het toekomstige leven. Als die verwachting gebroken wordt wordt ons christen-zijn als geheel vernietigd. Slechts de hoop op Christus' toekomst geeft ons kracht om echtgenoot, predikant, boer, baas en knecht te zijn op een christelijke manier.

Zo stimuleert de toekomst het heden. Zo draagt de verwachting ons werk hier en nu.

Maar hoe vaak is dat niet geheel anders uitgevallen! Hoe vaak achtte men niet een absolute tegenstelling aanwezig tussen nú en straks. Hoe vaak heeft men het niet gelaten bij de verzuchting dat het hier beneden niet is om dan van daaruit alle werk hier beneden van onbelang te gaan achten. Een vlucht uit het zo geslagen heden naar Christus' komst,

een vlucht uit het hier en nu wèg! Bij Luther is het omgekeerd. Vanuit de toekomstverwachting doet men zijn gewone werk, ook onder donkere wolken, „met een goed geweten en een vrolijk hart”. Een groot verschil!

Kent Luther dan niet de vlucht naar Christus toe? Weet hij niet van dat toevlucht-zoeken uit de nood vandaan? Zeker wel! Maar... als we uit de nood naar Christus vluchten, dan brengt Hij ons getroost en versterkt ook weer naar het heden terug! De komende Christus, die we in het geloof verwachten, Hij is het ook, die ons vandaag zijn lichte last en zijn zachte juk oplegt. Hij verbindt het heden en de toekomst, de toekomst en het heden. Want Hij is gisteren en heden dezelfde en tot in eeuwigheid. Vanuit de nood vluchten we naar Hem toe. Hij brengt ons weer op onze plaats en op onze werkbank terug. Hij die komt is er ook nú. En we gaan verder — met een goed geweten en een (opge)vrolijk(t) hart. Dat is een toets voor alle toekomstverwachting. Vlucht u uit uw nood naar de komende Christus en laat u uzelf door Hem ook weer terugbrengen naar het hier en het nu? U mag u niet blindstaren op het moment van nu. U mag ook niet in de toekomst verdwijnen en het echte levende contact met het heden opgeven. In deze dingen bewaarde Luther de goede harmonie en het gezonde evenwicht. Ons ten voorbeeld.

J. MEULINK — ENSCHEDE

Egoïstische Ethiek?

ENKELE KRITISCHE OPMERKINGEN OVER DE ARTIKELN
VAN DR L. VAN KLINKEN

Het is niet mijn bedoeling op het gehele betoog van dr Van Klinken in te gaan. Zijn artikelen prikkelen echter zo tot tegenspraak, dat ik het niet kan nalaten enkele van zijn uitgangspunten te bekritisieren. Daarbij ga ik alleen af op hetgeen Van Klinken zelf schrijft. Het door hem aangeprezen werk van Prof. Kraal heb ik niet gelezen en van het boek van Prof. Roscam Abbing nam ik slechts ten dele kennis.

Mijn kritiek is dan ook niet bedoeld een verdediging van Roscam Abbing te zijn. Het komt me echter voor, dat Van Klinken bij zijn verzet tegen de gedachten van Roscam Abbing en de socialistische gelijkheids-ideologie wat in liberale wateren is terecht gekomen. En of je nu op Scylla of Charybdis terecht komt is lood om oud ijzer. In beide gevallen lijdt je schipbreuk.

Mijn eerste bezwaar richt zich tegen het hanteren van het gebod der naastenliefde, dat bij Van Klinken een horizontale tendenz vertoont. En daarmee zit hij dan op één lijn met Roscam Abbing, die hij bestrijdt. Roscam Abbing acht de naastenliefde richtinggevend. Deze liefde wil de een niet boven de ander voortrekken. Zijn humanisme steunt volgens hem op zijn christelijk geloof, maar hij voegt er aan toe, dat hij die geen christen wil zijn, maar wel de naastenliefde aanvaardt, zijn betoog geheel zal beamen.

Bij Van Klinken ligt het in beginsel weinig anders. Ook bij hem komt de humanistische idee van de gelijkwaardigheid van alle mensen en de bijbelse gedachte der naastenliefde tot hetzelfde resultaat. Dat heet bij hem dan „egoïstische ethiek”. Nergens is in het betoog van Van Klinken een verbinding te zien tussen de liefde tot God en de liefde tot de naaste. Het is een naastenliefde, die ook voor niet christenen geheel aanvaardbaar is.

Het is voor mij onbegrijpelijk, hoe hij naastenliefde en egoïsme met elkaar kan verbinden. Natuurlijk mag een mens naar geluk streven, maar ons egoïsme, het geluk van onszelf, mogen we nooit als een zaak op zichzelf zien. We moeten integendeel ons geluk stellen in de ruimte van het dienen van God en de naaste (Philp. 2 : 3 en 4).

Egoïstische liefde wordt ons door God verboden.

Christelijke naastenliefde kan dan ook van één kant komen. Heeft Christus niet, toen hij door ieder verlaten aan het Kruis hing, juist duidelijk zijn liefde geopenbaard?

Van Klinken legt bij het gebod der naastenliefde alle nadruk op „als uzelf”. Omdat dit erbij geschreven staat behoeven we, zo luidt zijn conclusie, de naaste niet meer lief te hebben als onszelf. Onze zelfliefde wordt op deze wijze dus normatief voor de naastenliefde.

Maar is onze zelfliefde wel een betrouwbaar kompas? Het is toch niet zo, dat alles wat de mens van nature goed vindt, ook voor de naaste werkelijk goed is?

Naar mijn mening kunnen we uit het „als uzelf” niet meer afleiden, dan dat de naaste en ik gelijk op moeten gaan. Bij de echte liefde komen de naaste en ikzelf beide aan hun trekken.

Daarmee hebben we echter het wezen van de liefde nog niet aangegeven.

Waarom moeten we die naaste liefhebben?

Omdat God ons, zijn schepselen, naar Zijn beeld geschapen, in Christus heeft liefgehad. Het voorbeeld voor onze liefde tot de naaste is Gods liefde in Christus. Van die liefde lezen we in de Bijbel, dat Hij zijn leven voor ons ingezet heeft. Ook hierin zullen we navolgers van God moeten zijn, al is Gods liefde niet identiek met de onze. Maar daar is wel overeenkomst.

Naastenliefde moet een afspiegeling daarvan zijn.

In de Bergrede worden de uiterste consequenties van de naastenliefde getekend. En die gaan erg ver.

Vanuit dit uitgangspunt kunnen we stellen, dat de liefde erop gericht is de naaste volledig tot zijn recht te doen komen en hem de plaats te doen ontvangen, waarvoor hij als schepsel en beeld van God bestemd is. Zie hiervoor Dr S. J. Ridderbos „Ethiek van het liefdegebod”.

Deze liefde zoekt zichzelf niet (1 Kor. 13) en is in wezen tot zelfopoffering bereid.

Egoïstische ethiek en het gebod der naastenliefde verdragen elkaar daarom niet.

Met die naastenliefde, waarover Van Klinken schrijft, kun je je heel korrekt gedragen. Je betaalt je naaste met gelijke munt en geen mens kan je daarom een verwijt maken. Kunnen we ons echter zo tegenover Jezus Christus, de Gekruisigde, verantwoorden? Christus heeft zich tegenover ons niet tot korrektheid beperkt. Integendeel, Hij heeft Zijn bloed voor ons vergoten, hoewel wij vijanden waren.

Van Klinken voert aan, dat wij loon zullen ontvangen voor onze liefde. Dat stelt de Schrift ons namelijk in het vooruitzicht. Maar men moet wel bedenken, dat wij dat loon niet verdienen, maar dat ook dit genade is. Mijn conclusie is, dat de egoïstische ethiek van Kraal, zoals Van Klinken deze tekent, antithetisch staat tegenover de Bijbel.

Dat kan ook moeilijk anders. Humanistische naastenliefde is in wezen iets anders dan christelijke naastenliefde, omdat de laatste tenslotte een vorm van liefde tot God is.

Ook het welvaartsbegrip, dat Van Klinken in navolging van Kraal hanteert, lijkt mij niet juist. Welzijn of welvaart is in zijn visie alles waar de mens naar streeft, dus de maximale behoeftenbevrediging.

Wat wordt hier verstaan onder behoeftenbevrediging?

In dit verband wordt de term „geluksmiddelen” gebruikt. Het is niet helemaal duidelijk wat daaronder verstaan wordt. Zodra Van Klinken wat concreter wordt over de egalisatie van „geluksmiddelen”, spreekt hij over overheveling van inkomen of vermogen. Men leze slechts het slot van zijn laatste artikel. Blijkbaar wordt primair gedacht aan materiële welvaart.

De Bijbel spreekt over welvaart toch wel in wat diepere zin. Dan wordt niet gedacht aan een materialistische welvaartsopvatting.

Zo schrijft Prof. Goudzwaard in „Grote taak voor kleine mensen” (blz. 51): „In de Bijbel is welvaart (sjaloom) voor alles: de harmonie van vrede, welzijn en recht voor het gehele volk. Er is geen echte welvaart, wanneer buitensporige luxe bij de één gepaard gaat met bittere armoede van anderen...”

Wanneer we van dit Bijbels welvaartsbegrip uitgaan, komt het vraagstuk van de egalisatie van inkomens toch wel wat anders te liggen.

Van Klinken is van mening, dat de overheid hier niet of nauwelijks aan te pas hoeft te komen. Immers wie „geluksmiddelen” wil vergroten kan in onze samenleving gebruik maken van verantwoorde mogelijkheid van ruil van „geluksmiddelen”.

Dit argument doet me denken aan het oude liberale adagium: ieder kent zijn eigen belang, ieder zoekt zijn eigen belang, ieder kan het best zijn eigen belang bevorderen.

Wie dat beginsel aanvaardt, geeft daarmee blijk weinig rekening te houden met de zondige aard van de mens en het daardoor verzeekt zijn van de menselijke structuren.

Daar is geen sprake van, dat de inkomensverhoudingen afgestemd zijn op wat de mensen voor hun levensbestemming nodig hebben. Men denke slechts aan allen, die buiten het arbeidsproces staan. Dikwijls ook worden de inkomensverschillen onmatig vergroot door kunstmatig in stand gehouden schaarstesituaties. Men kan daarbij ook denken aan monopolieposities (Johan Cruyff b.v.). In dit verband verwijs ik naar „Schaduwen van het groei-geloof” van Prof. Goudzwaard.

Terwille van de publieke gerechtigheid, die door de naastenliefde wordt verdiept en gericht, moet de overheid ook op economisch gebied ingrijpen daar waar sprake is van misbruik van macht en situaties waar aan de mens tekort gedaan wordt in zijn leefruimte. Dat zal kunnen leiden tot ingrijpen in de bestaande inkomensverhoudingen.

In feite erkent Van Klinken dat ook min of meer in zijn laatste artikel, al ontbreekt daarvoor dan een duidelijke fundering. Tenzij men het beginsel „wat u wilt dat u geschiedt” als zodanig moet beschouwen. Maar dat lijkt me nog al een zwak argument.

Met Prof. Zijlstra („Economische orde en economische politiek”) ben ik van mening, dat een christelijke inkomenspolitiek zich met het vraagstuk van de inkomensverdeling zeer ernstig moet bezighouden en dat de bestaande ongelijkheden in inkomen en vermogen daarbij kritisch moeten worden beschouwd.

En deze politiek dient naar mijn opvatting gebaseerd te zijn op de christelijke naastenliefde. Dus een liefde, die beheerst wordt door de liefde tot God, die vele behoeftige schepselen, naar Zijn beeld geschapen, op mijn weg plaatst.

Soemba

Borneo

UTRECHT — 8 NOVEMBER 1975

JAARVERGADERING

De raad van de Geref. Kerk 's-Gravenhage ZW. nodigt u uit op deze vergadering om met u te spreken over het werk voor en op Soemba en Borneo.

U kunt daar tevens ds en mevr. Goossens begroeten, die u zullen vertellen van hun werk op Soemba.

Plaats: Jeruzalemkerk, Troosterlaan 65. Aanvang 14.00 uur.

Christelijk onderwijs in een toekomstig onderwijsbesluit

Op 18 juni jl. stuurde de huidige minister van Onderwijs en Wetenschappen aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal een „discussienota contouren van een toekomstig onderwijsbestel”. Een discussienota, waarin getracht is een schets te geven van een toekomstbeeld van heel ons onderwijs. Niet meer, maar ook niet minder. Een zaak, die niet alleen van direct belang is voor het openbaar onderwijs, maar die zeker ook een ieder, die ook maar enigszins belang stelt in het bijzonder onderwijs — en welke christen-ouder kan daar aan voorbijgaan? — wel ter harte moet gaan.

In de nota komt een veelheid van onderwerpen en aspecten aan de orde. Het streven naar onderwijsvernieuwing, de uitgangspunten en doelstellingen van het onderwijs, selectieproblemen, midden- en bovenschool enz. enz.

Uiteraard is het onmogelijk een dergelijke zeer omvangrijke nota in een artikel te bespreken. Dat is trouwens ook niet de bedoeling. Het stuk telt liefst 135 pagina's.

Niettemin lijkt het nuttig toch op een enkel aspect, dat juist voor het bijzonder onderwijs van grote betekenis kan zijn of kan worden, al vast de aandacht te vestigen.

Minister van Kemenade

De man, die primair voor het stuk verantwoordelijk kan worden gedacht is de — socialistische — minister van Onderwijs en Wetenschappen J. A. van Kemenade. Die eerste verantwoordelijkheid volgt niet alleen uit het feit, dat hij de minister is en de twee andere ondertekenaars van het stuk — Klein en Veerman — staatssecretaris. Die eerste verantwoordelijkheid mag wellicht ook worden afgeleid uit de visie, die in het stuk is neergelegd.

Van Kemenade is een onderwijssocioloog. Geboren in 1937 in een rooms-katholiek gezin, studeerde hij in Nijmegen en werd hij daar, na zijn promotie in 1968 over „De Katholieken en hun onderwijs”, in 1970 buitengewoon hoogleraar in de onderwijssociologie. In 1970 vervolgens lid van het College van Bestuur van diezelfde universiteit en in 1973 — hij was toen 36 jaar — minister van Onderwijs en Wetenschappen. Iemand dus, die het rooms-katholieke onderwijs uit eigen ervaring en studie ter dege kent; die daarin ook groot is geworden. Maar tevens iemand, die toen hij in 1973 door Puchinger werd geïnterviewd zich zelf schetste als een katholiek, die „weinig praktiserend” was. Zoals hij het zelf uitdrukte: „Niet als vroeger”. Ook iemand, met een duidelijke visie op het onderwijs, ambitieus om dat onderwijs naar die visie om te bouwen en zeker ook toegerust met de nodige bekwaamheid.

Slechts een discussienota?

Het stuk wordt — de titel begint daar ook mee — aangekondigd als een „discussienota”. Het is geen wetsontwerp, al wilt het daartoe wel bouwstenen aandragen.

„Het is”, zo wordt in het voorwoord betoogd, „onze wens dat door deze bijdrage de zo noodzakelijke discussie over de vraag hoe ons onderwijs zich in de toekomst zal kunnen ontwikkelen en welke keuzen daarbij gemaakt moeten worden in zo breed mogelijke kring op gang kan komen.”

Dat wekt, althans op het eerste gezicht, de indruk, dat het geheel voorlopig nogal vrijblijvend is; dat, zoals ook in het voorwoord staat, „de geschetste ideeën nog volstrekt open zijn”. Na een eerste jaar zal er ook een tweede nota verschijnen, waarin commentaren, reacties en adviezen zullen worden verwerkt.

Niettemin moeten we er wel ter dege rekening mee houden, dat in de nota zelf, alle vrijblijvendheid ten spijt, al een zeer duidelijke schets van het onderwijs in zijn geheel wordt ontwikkeld. Wanneer het toekomstbeeld van de minister werkelijkheid wordt, zal dat voor de hele onderwijswetgeving, ook ten aanzien van het bijzonder onderwijs, grote consequenties hebben. „Bovendien zal”, zo kan men lezen, ook al behoeft niet elke maatregel op de korte termijn op deze voorstellen te zijn geënt, „waar dat reeds mogelijk is, met de gedachten, die in de nota worden ontwikkeld, zoveel mogelijk rekening worden gehouden.” Ook daarom dus een nota, die we niet zullen mogen verwaarlozen. Dus nú reeds.

Invloed van alle betrokkenen

Eén van de doeleinden, die volgens de nota moet worden nagestreefd, is het bevorderen van de invloed van alle betrokkenen op de aard en de inhoud van het onderwijs. Dat laatste is, aldus de nota, juist in Nederland geen nieuw geluid, gezien de strijd om de vrijheid van onderwijs in het verleden.

Nu zal men metterdaad moeilijk de rol van de ouders en hun offers juist in de strijd voor eigen christelijk onderwijs kunnen overschatten. Maar in de nota gaat het om méér en in bijzonder veel opzichten ook om iets anders.

Bij de schoolstrijd ging het om het verkrijgen van christelijk onderwijs voor de kinderen, om een nakomen van de belofte, eenmaal door de ouders bij de doop van hun kinderen afgelegd. Vandaar, dat de strijd voor eigen bijzonder onderwijs van niet-confessionele zijde bepaald niet gesteund werd, al waren er ook daar allicht voorstanders bij van een grotere invloed van de ouders op het onderwijs.

De contourennota gaat er echter van uit, dat „onderwijs, dat gericht is op persoonlijke ontplooiing, op de ontwikkeling van zelfstandigheid en mondigheid” een grote invloed van *alle* betrokkenen op de aard en inhoud van het onderwijs veronderstelt. Het gaat bij het onderwijs, zo staat er letterlijk, „niet alleen om overdracht van objectieve kennis en technische vaardigheden, maar ook en vooral om vorming, die leerlingen in staat moet stellen, die kennis en vaardigheden te gebruiken voor de vorming van een door hen gewenste samenleving, voor de rerahsering van idealen en waarden.”

Ook dáárom moet volgens de indieners de huidige onderwijswetgeving grondig worden herzien.

Nu zou het niet juist zijn van het bijzonder onderwijs, ook van het protestants-christelijk onderwijs, een te rooskleurig beeld op te hangen. De band tussen ouders en school laat ook daar metterdaad vaak (heel) veel te wensen over al zal dat beeld mogelijk in de kleine(re) plaatsen veelal beter zijn dan in de grote(re) steden. De minister zal van die band — na zijn eigen onderzoek van het rooms-katholiek onderwijs, waarvan het resultaat in zijn dissertatie is neergelegd — zeker geen al te hoge dunk hebben. Hij zou overigens het protestants-christelijk onderwijs zeker (ten deze) onrecht doen door te veronderstellen, dat beiden in dit opzicht over één kam kunnen worden geschoren.

Maar we zullen er wel rekening mee moeten houden, dat deze aspecten in de toekomst de aandacht van de wetgever zullen hebben, voorwerp

W. G. VISSER — UTRECHT

Het boek Daniël

DANIËL 8 (slot)

Gabriël

Vele malen en op velerlei wijze heeft de HERE bij zijn openbaring gebruik gemaakt van de dienst der engelen. Nu voor de eerste maal zo'n bode des HEREN bij name wordt genoemd — Gabriël, de man Gods — is het goed te letten op de dienst, die hij verricht; het geven van een verklaring over hetgeen Daniël te zien kreeg.

Van zo'n uitleg-bode of tolkengel is voor de eerste keer sprake in Ezechiël 40; in Daniël 7 : 16 lezen we er eveneens over en bij de gezichten van Zacharia is ook bij herhaling sprake van „de engel, die met mij sprak”.

Het optreden van deze engelen als verklaarders wijst op de grote afstand tussen de majesteit van de sprekende God en de geringheid

van de horende profeet, een geringheid, die nog wordt geaccentueerd door de aanspraak „mens-kind”, die in het boek Ezechiël veelvuldig wordt aangetroffen ter tekening van „zwakheid en sterfelijkheid, krachteloosheid en afhankelijkheid, nederigheid en onderworpenheid”. Ook de wijze waarop blijkens Daniël 8 : 13, 14 twee heiligen met elkaar spreken, wel zo dat Daniël ze hoort, maar zonder dat de profeet wordt aangesproken, vestigt nog eens de aandacht op de verhevenheid des HEREN en de kleinheid van de mens, die dan ook verschrikt, zich ter aarde neerwerpt en bezwijmt. Juist in de tijd van en na de ballingschap gaat God spreken door middel van zulke tolkengelen. Hij houdt niet op Zichzelf bekend te maken, maar Hij heeft wel meer afstand genomen. De verhouding tussen de HERE en Zijn volk is niet steeds vertrouwelijker gewor-

zullen zijn van regeling bij of krachtens de wet. Zoals we ook reeds hebben kunnen merken met betrekking tot het basis- en kleuteronderwijs. Beide desbetreffende wetten werden vorig jaar gewijzigd en over enige tijd zullen de besturen van het bijzonder basis- en kleuteronderwijs in ieder geval de ouders, voogden en verzorgers van de leerlingen in de gelegenheid moeten stellen aan de school een commissie te verbinden, die het bestuur desgevraagd of uit eigen beweging van advies dient in aangelegenheden, de school betreffende.

Het betoog in de Staten-Generaal, dat met betrekking tot het bijzonder kleuter- en basisonderwijs de ouders al in het schoolbestuur vertegenwoordigd waren vond geen gehoor en de vraag, of door een en ander de onderwijsvrijheid niet in het gedrang zou komen werd door de meerderheid in feite ontkennend beantwoord. (Over dit laatste aspect zou overigens nog wel iets meer te zeggen zijn.)

Het schoolbestuur van de toekomst

Uit het vervolg van de nota blijkt duidelijk, dat de indieners bepaald geen lage dunk hebben van de taak van de wetgever, ook niet met betrekking tot het bijzonder onderwijs. Zo vindt men op pagina 89 van de nota o.m. een en ander over de mogelijke consequenties van de gekozen uitgangspunten voor de samenstelling van het schoolbestuur. Een samenstelling, die als de wet dat gaat voorschrijven, één van de voorwaarden zal zijn voor de subsidiëring van dat bijzonder onderwijs.

„Het zou”, zo lezen we daar, „daarom voor de hand liggen dat in dat bestuur ook al de doelgroepen vertegenwoordigd zijn, die bij de bepaling en de realisering van die doelstellingen betrokken zijn, te weten:

- de ouders;
- de onderwijsgeevenden;
- het niet-onderwijzend personeel;
- de leerlingen voor zover het gaat om de volwassen leeftijdsgroepen (de boven 18-jarigen);
- vertegenwoordigers van de gemeenschap dan wel de deelgemeenschap ten behoeve waarvan het onderwijs functioneert.

Gedacht zou kunnen worden aan de samenstelling van een schoolbe-

stuur, waarbij de helft zou bestaan uit personen behorend tot de laatstgenoemde categorie, en de andere helft, volgens een nader te bepalen verdeling uit vertegenwoordigers van de vier eerstgenoemde categorieën” (einde citaat).

Nu zie ik verder nog even af van hetgeen gezegd wordt over instellingen als schoolwerkplan, leerlingenraad, oudercommissies en over doelstellingen als „het openstaan van de school voor ouders en buurtbewoners” (o.a. om te discussiëren over de problemen van de buurt!) etc.

Het bovenstaande maakt hoop ik al wel duidelijk, dat deze plannen — waarin overigens ook zeker waardevolle elementen zitten — juist voor het bijzonder onderwijs een niet te onderschatten gevaar kunnen gaan vormen. Wanneer deze plannen zullen worden gerealiseerd zal dat onderwijs te maken krijgen met een streven tot algehele vernieuwing, waarin vrij weinig rekening wordt gehouden met het karakter van het bijzonder onderwijs. De wetgever zou o.a. tot in de finesses de samenstelling van de schoolbesturen nader gaan regelen. Die samenstelling is structureel niet meer overgelaten aan de schoolvereniging. Uit algemeen onderwijskundige motieven zou daar misschien wel iets voor te zeggen zijn. Die samenstelling heeft echter ook gevolgen voor het onderwijs dat gegeven zal worden. Een dergelijke opzet kan er ook toe leiden, dat de invloed op de school van hen, die weinig of geen band hebben met het bijzonder onderwijs maar misschien om heel andere redenen hun kinderen daar op school laten gaan (zij staat zo heerlijk dicht bij) wettelijk wordt vastgelegd.

In zoverre zou dan de rode draad, die eveneens door de Wet universitaire bestuursvorming heen loopt, worden doorgetrokken. Deze wet heeft er o.a. toe geleid, dat aan bijzondere universiteiten mensen, die soms voor het bijzonder karakter en voor de doelstelling van die universiteiten al heel weinig oog of zelfs in het geheel geen respect hebben, toch een niet te verwaarlozen invloed in raden, besturen en commissies kunnen uitoefenen. Een aspect, dat te meer aandacht verdient in een tijd van sterke saecularisering en in een tijd, waarin menig scholier of student al lang gelukkig is, als hij kan studeren.

Het gevolg zou zijn, dat de afbrokkeling van binnen uit nog wel eens versterkt zou kunnen worden door voorschriften van buiten af van de wetgever.

Een streven om meerderen bij dat onderwijs te betrekken behoeft niet onjuist te zijn. De vraag is alleen in hoeverre de wetgever daarbij een directe taak heeft en in hoeverre er nog garanties kunnen worden gevonden, zodat het bijzonder onderwijs metterdaad bijzonder kan blijven.

HULP BIJ BIJBELSTUDIE

den, zoals toch eigenlijk in een eeuwenlang verbond het geval had moeten zijn, maar integendeel is de afstand toegenomen. De ongehoorzaamheid van Israël heeft de omgang verstoord en de gemeenschap met de HERE ernstig verstoord. Misschien is ook daarom Gods spreken zo zwaar geworden om te verstaan, zelfs met de toelichting van de tolkengel. Wie de de boodschap nog wil horen zal zich de moeite moeten getroosten zorgvuldig te luisteren en grondig te overdenken. En allermeeest is nodig de verlichting van Gods Geest, zonder Wiens werk de openbaring met de verklaring erbij nog onverstaanbaar blijft.

Ook de Heiland is, toen velen naar Hem niet luisterden, gaan spreken in gelijkenissen. Alleen zij die Hem komen vragen, wat de bedoeling van Zijn woorden is wordt het gegeven de geheimenissen van het Koninkrijk Gods te

verstaan, maar voor de anderen geldt: hun wordt gepredikt in gelijkenissen opdat zij ziende niet zien en horende niet begrijpen.

De afstand is groot en is door het volk steeds groter gemaakt. Toch is God blijven spreken. Door Gabriël, die ons bekend geworden is als de hooggeplaatste, die voor Gods aangezicht staat en die uitgezonden wordt om het *heil* te verkondigen. Toen aan Daniël; later aan Zacharia en Maria. De engel, die tussen Gods spreken en Daniëls begrijpen werd geplaatst, maar die ook heeft bekend gemaakt, dat God geen genoeg neemt met een steeds groter wordende afstand. Zijn wil is de afstand weg te nemen. Daarom heeft Hij tot ons gesproken in de Zoon, die één van ons geworden is, om ons terug te brengen tot de Vader.

De verre toekomst

Tot tweemaal toe (vs 17 en vs 19) zegt Gabriël dat het gezicht door Daniël aanschouwd, betrekking heeft op het einde. En de laatste woorden die hij spreekt luiden: Het ziet op een verre toekomst. Velen hebben dit verstaan alsof hier werd gesproken over het eind der wereld, waarbij ook velen bezweken zijn voor de verleiding de

tijd van dit wereldeind te gaan berekenen; waartoe anders zou er gesproken worden over twee duizend driehonderd avonden en morgen?

Eén van de indrukwekkendste pogingen daartoe is gedaan door een zekere Michaël Stifel, een medestander van Luther, een zeer begaafd prediker, een uiterst scherpzinnig mens, één van de grootste wiskundigen uit zijn tijd. Hoe meer hij rekende met de getallen uit het boek Daniël en die uit de Openbaring, hoe meer hij er van overtuigd raakte de juiste sleutel ter verklaring te hebben gevonden. In een „Rekenboekje over het einde” legde hij zijn berekeningen met het eindresultaat aan het publiek voor. En met het fanatisme, aan meer dergelijke rekenaars eigen, verklaarde hij Luther, de door hem zéér vereerde, tot een afvallige, wegens diens weigering een voorrede in zijn boekje te schrijven. Luther mocht niet langer erkend worden als een man vol van de H. Geest; nee, hij was geworden tot een Herodes en Pilatus. Onweerlegbaar immers had Stifel aangetoond dat op 18 oktober 1533, 's morgens om 8 uur de laatste bazuin zou schallen. Tot 9 uur bleef hij nog op zijn berekeningen vertrouwen; toen begon

zijn twijfel hem te overmeesteren. Hij was zo verstandig geen nieuwe berekeningen op te zetten om de vorige te corrigeren, maar erkende zijn falen openlijk: „Op stuntelige en dwaze wijze rekende ik zo lang, tot ik de getallen uit het boek Daniël misbruikt had om dag en uur van de ondergang der wereld aan de weet te komen. Maar ik belijd mijn dwaling en zonde voor God en de hele wereld, een dwaling en zonde, des te ernstiger, omdat ik naar de goede Luther en anderen, die mij gewaarschuwd hebben, niet wilde luisteren”.

Anderen, minder deskundig in de leer der getallen dan Stifel en vaak vele malen onverstandiger, blijken het feit, dat ze na een eerste onvervulde voorspelling even vrolijk weer aan een nieuwe berekening begonnen of aan andermans berekeningen geloof hechtten, zijn er steeds geweest en zullen er vermoedelijk wel blijven. Als ze vroeg of laat Stifel ook volgen in zijn schuldbelijdenis, zal er vreugde zijn in de hemel.

C. VEENHOF — KAMPEN

Over onze „binnenverbandse” broeders (4)

Ik wil nog even doorgaan met iets over het bovengenoemde thema te zeggen. Want het is niet alleen van betekenis voor onze „binnenverbanders” maar ook voor de gehele „gereformeerde gezindte”, ja voor de gehele christenheid!

■ Bavinck

We beginnen met Bavinck, de grote gereformeerde dogmaticus. Hij schreef o.a. dit: De ekklesia, de kerk, „is de vergadering van al het volk Gods op aarde niet alleen, maar ook in de hemel, ... in het verleden en heden niet slechts, doch ook in de toekomst.” Er is eenvoudig geen twijfel mogelijk „daaraan dat dat volgens de Heilige Schrift het wezen van de kerk daarin ligt dat zij het volk Gods is.” Want zij is de realisering van de verkiezing in Christus tot roeping, rechtvaardiging, verheerlijking, tot gelijkvormigheid aan de Zoon Gods, tot heerlijkheid en zaligheid.”

Het karakter van de kerk als vergadering van alle ware gelovigen krijgt nog sterker accent als men hoort wat de Schrift zegt over de kerk als gemeenschap der heiligen. Als de Schrift over die gemeenschap spreekt, wijst zij er namelijk op dat **alle** gelovigen één Heer, één geloof, één God de Vader en zo ook één Heilige Geest hebben. In de gemeenschap met die Geest leven zij, worden zij wedergeboren, tot één lichaam gedoopt en zijn zij in Christus verenigd, zo dat zij **allen** één lichaam zijn.

Met grote nadruk verklaart Bavinck daarbij steeds weer dat de kerk van onze Heer Jezus Christus de vergadering is van **ALLE** gelovigen „In de ruimste zin”, zo schrijft hij letterlijk, omvat de kerk **ALLEN** die door het geloof in Christus zalig zijn geworden of het nog zullen worden.” En ook om alle misverstand af te snijden voegt hij aan deze woorden nog toe: „Tot de kerk behoren dus **ALLE** gelovigen, die van de paradijsbelofte af tot op dit ogenblik toe op aarde geleefd hebben en ... in de hemel zijn opgenomen. Tot haar behoren in zekere zin ook nog **AL** degenen, die later nog tot het einde der eeuwen toe in Christus geloven zullen.”¹⁾

En in zijn magistrale rede, die door heel de gereformeerde wereld van die dagen — en niet alleen door die! — met groot enthousiasme ontvangen is „De Katholiciteit van Christendom en Kerk” — ze vormt een hoogtepunt in het leven van de Kamper Hogeschool — beleid Bavinck kort en bondig dat de katholiciteit der kerk o.a. ook inhoudt „dat de kerk één is en zonder uitzondering **ALLE** gelovigen uit **ALLE** volken, door **ALLE** tijden en aan **ALLE** plaatsen omvat.” En om niet meer te noemen: in zijn dogmatiek verklaart hij nog: „Bij de ecclesia universalis (de algemene kerk) moeten we denken „aan al de gelovigen saam die thans in **ALLE** kerken (!!) onder **ALLE** volken in **ALLE** landen aanwezig zijn.”²⁾

Het is een trieste gedachte dat Bavinck op grond van deze opvatting in de „binnenverbandse” kerken niet zou worden geaccepteerd!

■ Schilder

In wezen dezelfde opvatting verkondigt Schilder in een preek over Zondag 21. Daarin zegt hij het volgende: „Die machtige werkelijkheid, dat het feit der **kerkvergadering** en het feit der **zonden-vergeving samengaan en samenwerken**, trilt ook na in de confessie: dat **er buiten de kerk geen zaligheid is**. Dat kan nooit zijn, dat men leden uitschakelt van afgescheiden kerken, want ook buiten onze kring kent God de zijnen, maakt Hij ze zalig, en roept Hij vrij naar zijn eeuwige zalen toe ook uit hen, die nooit de kerkmuren van bin-

nen hebben bekeken, ook niet hen, die op zolder zitten, apart gebleven met een boekje in een hoekje. Maar als wij nooit kunnen zeggen, dat wij bij ons hebben het priorlege van **zaligmakende kerk** uit ons, toch is ook nooit gezegd, dat het bij de kerk **toevallig** is dat zij staat in Gods gunst. Neen, zegt God, **Ik** breng de kerk bij elkaar en ofschoon er zijn in verzoeking hier en daar, die op **zijpaden** dolende, geleid worden door een verkeerd beginsel, die samenkomen waar ze niet horen en ofschoon zij van hun kant **zondigen** tegen mijn vergaderingswil en -kracht, **Ik** neem ze toch samen, want de grote **kerkvergaderingsactie** begint, waar het **Woord** uitgaat, maar ze gaat verder en de Heere Christus zegt: Kom in, gij gezegenden van de Vader. De kerkvergadering gaat door, alle eeuwen, alle dagen: zij is één doorlopende actie, hoewel geen actie zonder enige grenzen. **Ik kan nooit de kerk geven van die echte kerkgrenzen**. God eert het **instituut**, verplicht daartoe ook, maakt er een consciëntie-zaak van voor mij, maar Hij blijft vrij van zijn kant. Hoewel Hij ons bindt aan de eis van kerkvergadering, is Hij toch **vrij** van zijn eigen wetten en Hij kan roepen waar Hij wil roepen, hoeren en tollenaars en zondaars, gelijk Hij ook doet. En de stroom, die bij ons is, kan Hij doen verzanden en doen uitgaan naar een andere plaats.”³⁾

Dat zijn prachtige woorden: leden van afgescheiden kerken niet uitschakelen; de kerkvergaderingsactie begint waar het Woord uitgaat; ik kan nooit de kerk geven van de echte kerkgrenzen; God blijft vrij van zijn kant; Hij kan roepen waar Hij wil roepen.

■ Greijdanus

Ook prof. Greijdanus heeft zich over deze kwestie duidelijk uitgelaten. Hij deed dat op het fameuze Amersfoortse congres. Hij hield daar een referaat over Kerk en Koninkrijk Gods. Daarin zei hij o.a. dit:

„De kerk bestaat uit mensen. De heilige engelen behoren er niet toe. Het zijn mensen, die door God ter zaligheid zijn verkoren, door de Zoon Gods zijn vrijgekocht, door Hem worden geroepen en vergaderd, begiftigd met vergeving der zonden, vernieuwd door de Heilige Geest, gebracht tot het dienen van God met het ganse hart en leven, hoezeer dan hier nog slechts in beginsel en eens bekleed met volle heiligheid en zaligheid.

Elke waar gelovige behoort tot de kerk. Maar toch spreken we niet van de individuele gelovige als kerk. Kerk doet denken aan meer

dan één, en aan samenvoeging, vergadering, ordening. Een huis is niet maar één steen, doch een ordelijke verbinding van stenen. Een lichaam is niet slechts één lid, doch een geheel van leden. Elke gelovige heeft wel zijn plaats in de kerk, en zijn taak, en zijn gaven ten aanzien van de kerk, en in het koninkrijk Gods. Maar eerst verschillend gelovigen met elkaar verenigd naar de eis des Heeren in geloof en samenwerking, vormen een kerk; en **alle gelovigen** met elkander over de gehele aarde, uit alle eeuwen, verleden en toekomstig, op aarde en in de hemel, **vormen te zamen de kerk, met Christus als haar Hoofd**. Eph. 1:22, 23.”⁴⁾

In de discussie werd deze opvatting van Greijdanus bestreden. Maar Greijdanus hield, zoals vanzelf spreekt, voet bij stuk. Hij reageerde op deze oppositie als volgt: „**Elk waar gelovige behoort tot de kerk**. Daar bedoel ik alle uitverkorenen Gods mee; die vormen samen de kerk. Ik heb het niet over de openbaring van de kerk in een bepaalde groep. **Elk waar gelovige is lid door Gods werking in zijn hart van het lichaam van Christus**. Ik heb alle uitverkorenen er bij genomen over heel de aarde, ja zelfs ook die in de hemel zijn en nog geboren moeten worden. Allen, wien God een plaats gegeven heeft of nog geven zal. Het kan zeker zo zijn, dat op een bepaalde plaats, mensen die wel ware gelovigen zijn, zich niet bij de kerk hebben aangesloten, zoals die zich daar openbaart. Een mens kan in zonden leven en toch band aan Christus hebben. Hij kan dan gescheiden leven van de plaatselijke kerk. Dat is een zonde die ook moet worden aangewezen.”

★ ★ ★

Ik herinner me nog goed dat Greijdanus na het congres ongerust was over de oppositie. Hij achtte de stelling dat de kerk **alle** gelovigen omvat zo evident dat hij zich over de ontkenning daarvan verbaasde.

Op zijn bekende laconieke manier troostte hij zich met de opmerking: „Ze zijn nog jong, ze zullen wel wijzer worden als ze ouder worden.”

Helaas zijn velen niet wijzer geworden. Voor deze opvatting van Greijdanus is voor vele „binnenverbanders” in hun kerk geen plaats.

¹⁾ Dogmatiek IV³, 301/2; 405 v; 323/4; 325/6.

²⁾ p. 6.

³⁾ De Kerk, II; 230/1.

⁴⁾ Referatenbundel, 38/9. Verslag, 24.

Terloops...

So förmlich

De jongen die ik in de gevangenis ging bezoeken — ik schreef daar enkele weken geleden wat over — was een duitse jongen. Ik ontmoette hem vorig jaar toevallig — zo typeren we onverwachte ontmoetingen immers? — en nog geen dag daarna werd door zijn vriend, terwijl hij er bij was, een man vermoord. Hij maakte dat hij uit de buurt kwam, werd maanden later toch gevonden, moest uiteraard voor de rechtbank verschijnen, werd vrijgesproken in verband met de moord, maar kreeg een aantal maanden gevangenisstraf omdat hij het horloge van de vermoorde man had meegenomen.

Toen ik deze jongen voor het eerst ontmoette kregen we een urenlang gesprek. Het ging eerst wat over algemene dingen, ook wel over hem zelf — hij was geboren uit een „verhouding” en had nooit een normaal gezinsleven gekend en was een paar maanden voordat ik hem zag aan het zwerven gegaan. In de loop van het gesprek vertelde hij opeens dat hij in München een paar jaar geleden in contact was geweest met jongelui van de Jezus-beweging. Door hen hoorde hij van de God van de bijbel en kwam hij tot regelmatige bijbel-

studie. Steeds echter hinkte hij op twee gedachten: eigen zin doen of doen wat God wil. Hij schipperde op eigen houtje maar wat aan, totdat hij ontdekte dat er bij de jongelui van de Jezus-beweging zoveel „vertoning” zoveel „Schauspiel” was. Het was niet echt, het klopte niet.

Vanaf die tijd leefde hij maar weer op eigen manier, hoewel hij zoeken bleef naar een god die hem helpen kon, naar vastheid en zekerheid.

Bij mijn bezoek in de gevangenis vroeg ik hem, hoe het met z'n geloof stond. Hij antwoordde, dat hij probeerde te geloven, maar dat het niet mee viel. Hij had ook gesproken met de gevangenispredikant. Het bevredigde echter niet. Het was allemaal „so förmlich”, zo vormelijk. Hij dacht, dat het maar het beste was om een goede humanist te zijn. Misschien herinnert u zich nog wat ik de vorige keer schreef over die jongen, die dogmatisch in plaats van godsdienstig was opgevoed. Leg de verwijten van deze twee jongens eens naast elkaar, het wordt dan één verwijt: vormelijk dogmatisch, schijn-godsdienst.

Wat heeft de kerk, de gemeente van de levende God, vandaag zulke jongens te bieden? Heel veel: een **levend Woord**! Maar geeft ze het ook? Of is die kerk onmachtig om het brood des levens uit te delen? Heeft de kerk zoveel **eigen** woorden om te spre-

ken, zodat ze aan het spreken van Gods woorden niet toekomt? Dat kan! Dan wordt zo'n kerk een struikelblok op de weg voor zoekende mensen, voor jongens en meisjes.

Maar de Here Jezus heeft levend water voor ieder die zijn of haar dorst door Hem wil laten lessen (Joh. 4). Lees de geschiedenis van Jezus en de samaritaanse vrouw eens na. Aan het slot wordt zo fijn weergegeven, waarom veel samaritanen geloofden. Ze geloofden eerst in de Here Jezus om wat de vrouw hen had verteld. Maar als de Heiland twee dagen bij hen geweest is, geloven ze om wat Hij Zelf gezegd heeft. De woorden van de Heiland klopten met de woorden van de vrouw of — en dat is beter gezegd — de woorden van de vrouw klopten met de woorden van Jezus.

Kloppen onze woorden, als we spreken met mensen die de Heer zoeken, ook met Gods Woorden? Kloppen de woorden in de preek met de woorden van God?

Kloppen de woorden bij de huisbezoeken met de woorden van de Heiland?

Kloppen mijn woorden, jouw woorden ...?

Gods Woord naspreken is moeilijker dan het verzinnen van eigen woorden.

Gods Woorden zijn niet vormelijk. Och, schenkt U mij de hulp van Uw Geest.

P. C. van Wijk

Boek- bespreking

Over het nieuwe informatieboekje

Een trieste tijd —
een triest verhaal

In Opbouw van 10 oktober jl. kondigde prof. C. Veenhof het nieuwe informatieboekje van de gereformeerde kerken (vrijg. buiten verb.) aan. De redactie kreeg dit boekje ter bespreking toegezonden. De waarde van dit boekje ligt vooral in de vele gegevens: namen en adressen van kerken, predikanten, studenten, Stichting Redt Een Kind, Stichting L'Abri, Kinderbescherming en andere. (Opvallend dat het boekje begint met de naamlijst van predikanten. Zou het niet beter zijn met de lijst van de kerken te openen en vervolgens degenen te noemen die de kerken dienen?)

Achterin lezen we 'in memoriam L. E. Oosterhoff', geschreven door ds J. Meester, en een 'in memoriam J. H. Veenkamp en E. Knol', geschreven door prof. C. Veenhof. Van de 200 blz., die dit boekje telt, heeft prof. Veenhof er 104 voor zijn rekening genomen met een beschouwing getiteld: oriëntatie en informatie.

Deze beschouwing verdient onze aandacht.

In Opbouw van 10 oktober jl. schrijft prof. Veenhof, dat het voor hem vast staat „dat men in onze — en andere — kerken zich veel te weinig bewust is van de geweldige en veelal onheilspellende veranderingen die zich in onze tijd in wereld en kerk voltrekken. Dat men met name er geen besef van heeft hoe precair — naar de mens gesproken — de situatie van christendom en kerk in ons land en de westerse wereld is en hoe diep de „geest der eeuw” in haar is doorgedrongen.”

Daarom schreef hij zijn beschouwing, die begint met een schets van 'de wereld' van het Nieuwe Testament. Hij schrijft over de evangelieverkondiging van Paulus. Maar ondanks deze verkondiging waren en zijn er velen die de „Waarheid in ongerechtigheid ten onder houden” en die de „Waarheid vervangen door leugen”.

Uitgebreid wordt over de ontwikkeling van de westerse wereld geschreven. Het is een verhaal, dat hoofdzakelijk gaat over toeneemende afval; de renaissance, de Verlichting, de Franse revolutie, Rousseau passeren de revue, uiteraard ook het kommunisme, de verwording van het seksuele leven en van de film, de pornografie wordt besproken en ook het kabinet-Den Uyl krijgt een veeg uit de pan.

Calvin wordt met ere genoemd. Gelukkig, een lichtpuntje, maar 't is al lang geleden dat hij leefde. Wat onze tijd betreft, heeft het verhaal van prof. Veenhof maar één strekking: afval en nog eens afval, einde van de religie, slechte

moderne theologen en maatschappijkritici, triestheid.

Prof. Veenhof heeft met kennis van zaken zijn verhaal geschreven. Hij vergeet de 'groten' in het Koninkrijk van God niet: Augustinus, Luther, Calvin, Groen, Kuiper, Bavinck... maar dan houdt het op...

Ik vraag me af: hebben we elkaar als christenen vandaag niets anders te vertellen dan dit soort zaken? Moeten we elkaar alleen maar triestheid over deze tijd aanpraten?

Wat prof. Veenhof schrijft is waar; 't is maar al te waar! Maar er is méér, gelukkig nog veel meer te zeggen.

Is er over de buitenverbandse vrijgemaakte kerken niets te vertellen? In de kerken in het zuiden is heel wat te doen geweest. In verschillende kerken zijn mensen die neigen naar zoiets als de pinksterbeweging; anderen worden binnenverband of christelijk gereformeerd en weer anderen (syn.) gereformeerd. In de laatste jaargang van Opbouw is dit allemaal terug te vinden. Er is in Opbouw standpunt bepaald t.o.v. modern-theologische gedachten en ook t.o.v. de verontrusten en de chr. gereformeerden. Uitgebreid is over de waardering van de belijdenis geschreven en over het 'liedboek voor de kerken' dat ook bij ons gebruikt wordt.

Ik houd op. Er is veel meer te noemen, dat in een jaaroverzicht aan de orde had moeten komen. Natuurlijk ook de verhouding tot andere kerken en tot de wereld

waarin we leven met haar donkere en lichte kanten.

Waarom horen we niets over het goede en mooie in 'onze' en in andere kerken? Waarom niets over de zending en het ontwikkelingswerk? Waarom geen oog voor nieuw en echt godsdienstig leven, waar dit tien jaar geleden nog onmogelijk scheen. (Navigators, Youth for Christ, bijbelscholen e.a.).

't Is bijvoorbeeld in Rusland niet zo best met de kerken gesteld, maar ze bestaan nog en ze groeien zelfs een beetje!

Is er tegen de christenen in onze tijd niets bemoedigenders te zeggen dan het trieste verhaal van prof. Veenhof?

Biedt onze tijd geen nieuwe mogelijkheden om ons christen-zijn tot uitdrukking te laten komen? We zien zelfs hier en daar dat wel het geval is.

Prof. Veenhof wil ook wel bemoedigen: hij geeft lange citaten van Kohlbrugge, Noordmans en Groen van Prinsterer. 't Is allemaal erg de moeite waard, maar over het christen-zijn in onze tijd horen we bitter weinig. We leren prof. Veenhof in zijn beschouwing kennen als een oergereformeerd theoloog, die forse klanken van het evangelie met behulp van anderen wil laten horen, maar in zijn schrijven staat hij met het gezicht naar het verleden en met de rug naar de toekomst; het lijkt wel alsof hij soms schuchter naar de toekomst kijkt en dan alleen maar donkere wolken ziet samepakken.

Zo spreekt en getuigt de kerk van Christus niet!

Zelfs vraag ik me af, waarom dit hele verhaal van prof. Veenhof geschreven moest worden. Hij wil duidelijk maken, dat we in een hele slechte tijd leven, eigenlijk een tijd die haast alleen maar slechte dingen voortbrengt. Een uitgebreide historische beschouwing is nodig om dit goed te begripen. Maar als hij op blz. 148 zegt, dat moderne theologen gezocht hebben naar „een nieuwe methode van bijbelinterpretatie om de moderne mens met het Evangelie te benaderen”, voegt hij er de vraag aan toe: wie is die moderne mens precies?

Als dit de schrijver zelf al niet helemaal duidelijk is, wat moeten we dan met zijn verhaal? Overigens veel van wat prof. Veenhof schrijft, hebben we de laatste jaren in Opbouw al meer dan eens gelezen. Veel nieuws staat er niet in.

Zijn verhaal getuigt van een eenzijdige kennis van zaken en schiet naar mijn mening zijn doel ten enen male voorbij.

Ik weet niet wie volgend jaar het jaaroverzicht(!) zal schrijven, maar aan de uitgever en de redactie wil ik vragen: doe het volgend jaar alstublieft anders en beter.

H. E. S. Woldring

N.a.v. Informatieboekje
Geref. Kerken 1975-1976,
Uitg. Buiten en Schipperheijn, Amsterdam '75,
f 8,90.

Kerknieuws

Afgestaan voor legerpredikantschap (lang verband) ds J. Verhoeff, pred. te Amsterdam-Zuid.

Kort Verslag van de 82e Centrale Diaconale Conferentie (2) — Petrus zei: „Wilt Gij mij de voeten wassen, Heer?” In die vraag zit iets sympathieks. Maar dat schuilt ook achter het niet-kennen van de Heiland. Jezus verwijt Petrus niets, maar voegt hem toe: „Gij zult het later verstaan.” Maar als Petrus zich aanvankelijk niet gewonnen geeft, klinkt het heel belust uit de mond van de Heiland der wereld: „Indien Ik u niet was, hebt ge geen deel aan Mij.” Het christen-zijn wordt in de Bijbel op verschillende wijzen getypeerd. We moeten ons door Jezus Christus laten dienen!!

Wij moeten het aanvaarden, dat Hij onze slaaf geworden is. Petrus snapt daar allemaal niets van. In de voetwassing heeft Jezus een voorbeeld gegeven, opdat ook wij zouden doen, wat en gelijk Hij aan ons gedaan heeft. Hier wordt voor voorbeeld niet het woord paradigma gebruikt, dat is nl. een voorbeeld, dat nagedaan moet worden. Het is geen Beispiel, dat men moet naäpen. Hier is aan de orde wat in het Duits een **vorbild** heet — Jezus bedoelt te zeggen: Die slavenarbeid van Mij moet nu door- en voortgezet worden in de gemeente.

Ik heb een stroom van typisch kerkelijk samenleven, van kerkelijke gemeenschap losgemaakt. Als

het laatste wettige Pascha tevens het eerste Avondmaal wordt gevierd is ook de discipel Judas present. Jezus doorziet hem volkomen! Maar de Heiland schopt Judas niet weg. Judas zit mede aan. Jezus heeft ook zijn voeten gewassen. **Judas loopt zich te pletten op de liefde van Christus!** Wijlen ds J. van Andel heeft eens opgemerkt, dat elke tuchttoefening zonder dat daar de waarachtige christelijke liefde achter steekt, demonisch is. Jezus zegt vervolgens, dat Hij een **nieuw gebod** geeft. Het is het oude gebod, dat met nieuwe glans in deze wereld gekomen is door Jezus Christus.

Zo is de gemeenschap der heiligen een diakonale gemeenschap. Paulus geeft in 1 Kor. 12 te kennen, dat de leden zonder het lichaam dood zijn. Geen enkele gelovige mag een eigen leven leiden. De geest van het kindschap Gods bepaalt nu de grote tegenstelling tussen kerk en wereld. En in die gemeente, die de geest van het kindschap heeft ontvangen, geeft Christus nu ook de speciale gaven. Niemand is zonder een charisma — een genadegave. Maar ieder heeft weer een ander charisma! De gave van het **spreken in tongen** staat bij Paulus, getuige zijn eerste brief aan de Korinthiërs, **onderaan** op de ranglijst. Het kerkbederf begint altijd met het breken van de liefde en het opzeggen van de gemeenschap. Ketterijen zijn eigenlijk de rationalisering, intellectuele uitwerking en afspiegeling van het gebrek aan radikaal dienen. Overigens kan men hyperorthodox zijn terwijl men de naaste, dat is hij, die je voor de voeten komt, aan zijn lot overlaat. Men ziet dit geïllustreerd in de indringende ge-

likenis van de barmhartige samaritaan.

De diaken heeft een signalerende en stimulerende functie in het midden van de gemeente. Hij ontdekt de nood, prikkelt de gemeentelieden om daaraan te sleutelen en gaat daarin zelf voor! Daarbij gaat het niet om de theoretische vraag: Wie is mijn naaste? Nee, het draait om de praktisch toegespitte vraag: Wiens naaste ben ik? Op dit referaat van Prof. Veenhof volgde een geanimeerde bespreking. O.M.

Leerdam — Enkele malen is in deze rubriek bericht gegeven van samensprekingen vande kerkeraad van Leerdam met die van Dordrecht. Dit is niet helemaal juist. Deze samensprekingen zijn, mede op verzoek van de kerkeraad van Dordrecht, gehouden tussen de kerkeraden van Dordrecht, Giesendam-Hardinxveld, Gorinchem en Leerdam.

's-Gravenhage-Loosduinen-Z.W. — Op 31 oktober a.s. zal D.V. om 8.00 uur 's avonds een gekombineerde gemeentevergadering worden gehouden in één van de lokalen bij de Johanneskapel in de Bosbesstraat. Op deze gedenkwaardige dag (hervorming 1517, vrijmaking Loosduinen 1944) zal in de gekombineerde gemeentevergadering de aan de beide kerken reeds bekendgemaakte akte van vereniging worden getekend. De beide predikanten, ds J. Waagmeester en ds J. W. Verheij hopen het woord te voeren.

Lelystad — Binnen niet al te lange tijd hopen de chr. geref. en de vrijgem. geref. kerk hun gezamenlijk kerkgebouw te hebben en

te gebruiken. De funderingsbalken zijn gestort en de spanten zijn besteld en worden binnenkort verwacht.

Amsterdam-West — Op vrijdagavond 24 oktober a.s. zal D.V. om 8.00 uur in de aula van de Immanuëlschool door de gemeente afscheid worden genomen van Ds en Mevrouw Janssen. Zij hopen vervolgens in de week daarop te vertrekken naar Nijverdal.

Maastricht — Het adres van de kerkeraad is nu: G. P. Clement, Dr Schaepmanlaan 85, Beek (L.), tel. 04402-3546.

Krommenie — Adres diakonie: I. ten Wolde, Witte Klaverlaan 45. Men wordt verzocht hier goede nota van te nemen.

Heerde — Het adres van de scriba is: A. Hartkamp, Klimtuin 78, Epe, tel. 05780-2303. De preekvoorziening blijft in handen van E. W. Keddeman, Julianalaan 3, Heerde, tel. 05782-1317.

Groningen — Het adres van Dr B. Jongeling is: Schaepmanlaan 44, Groningen en niet: Schaepmanlaan 4, zoals abusievelijk in het nieuwe 'Informatieboekje' staat vermeld.

Nieuws uit breder kring

Uittreding uit de Geref. kerken (syn.) — Op een ontmoetingsdag van verontrusten in genoemde kerken (uitgaande van de ver. „Schrift en Getuigenis”) werd een circulaire verspreid waarin de predikanten ds J. B. v. Mechelen uit Urk, ds W. v. Benthem uit Nieuwlande en ds C. van Ginkel uit Heineoord zeggen van mening te zijn „dat thans het historische ogenblik is aangebroken om ons af te scheiden van degenen die niet van de kerk zijn (art. 28 NGB)”. Inmiddels is in de kerk van Urk afgekondigd dat ds van Mechelen zich met zijn gezin onttrokken heeft aan de gemeente. Ds v. Ginkel is uitgetreden. Ds v. Benthem heeft, na een gesprek met zijn kerkeraad, besloten de stap (nog?) niet te doen. Vier gereformeerde kerkeraden — die van Baambrugge (ds J. C. Schouten), Heineoord (ds C. van Ginkel), Nieuwdorp (ds P. Hekstra) en Urk hebben het vertrouwen in hun synode opgezegd. In een brief aan de synode zeggen zij dat zij zich niet kunnen onderwerpen aan besluiten die niet op Gods Woord en

de gereformeerde belijdenis zijn gegrond en dat zij daarom geen gezag toekennen aan besluiten van enige kerkelijke vergadering, die leiden tot het voortduren van de ontrouw aan dat Woord en die belijdenis.

VERSCHEENEN:

PSALMEN (II)

door Ds. F. VAN DEURSEN
424 bladzijden in fraaie stempelband met goudtitel, prijs f 35,00, doch tot 1 nov. a.s. nog voor de intekenprijs van f 29,50. Het verscheen in de reeks „DE VOORZEIDE LEER”, waarvan thans de volgende delen leverbaar zijn:

Ds. C. Vonk:
Inleiding - Genesis - Exodus f 23,50
Levitikus f 31,00
Numeri - Deuteronomium .. f 36,50
Jozua f 35,00
Richteren f 35,00
Ds. F. van Deursen:
Psalmen (I) f 35,00
Psalmen (II) f 35,00*
*) Intekenprijs tot 1 nov. 1975 f 29,50

In voorbereiding:

Ds. C. Vonk: I en II Samuel.

„Dit groots opgezette werk is naar mijn mening een echt reformatisch werk. Het is voor mij een wonder, dat het aan ons geslacht geschonken is.”

Ds. P. K. Keizer in
„Tot Vrijheid Geroepen”

Degenen, die alle verschenen delen willen aanschaffen kunnen ze desgewenst ontvangen tegen betaling van f 25— per 3 mnd.! Volledig prospectus op aanvraag.

Fa. Wesdijk, Liebeek & Hooijmeijer
Singel 55 - Barendrecht - Giro 216828

DE HULP BIJ BIJBELSTUDIE

De brief aan de Efeziërs

van de hand van
ds H. Amelink.

Bestellingen kunt u doen volgens onderstaande prijsopgave een bedrag over te maken op giro 575663 ten name van G. de Kruijff, Troelstra-laan 252, Utrecht.

De prijs van 1 exemplaar is f 2,50; 5 exemplaren f 11,75; 10 exemplaren f 23,—; 25 exemplaren f 58,—.

Er zijn ook nog enkele exemplaren van de 'Hulp bij Bijbelstudie' over het **BOEK JONA** verkrijgbaar.

De Heere heeft na een korte ernstige ziekte op 47-jarige leeftijd thuis gehaald Zijn geliefd kind, mijn lieve dochter, onze lieve zuster, schoonzuster en tante

HENDRIKA DELINA BIJLENGA-VEL TROMP

Zalig hij, die in dit leven
Jacobs God ter hulpe heeft;
hij, die door de nood gedreven
zich tot Hem om troost begeeft;
die zijn hoop in 't hach'lijkst lot
vestigt op de Heer, zijn God.
Ps. 146 : 3

De Heere vertrooste Herman, Joke, Frits, Kees en Hilde.

Rijssen: G. F. VEL TROMP
Amersfoort: C. J. BOLHUIS-VEL TROMP
A. H. BOLHUIS
Utrecht: G. VEL TROMP
W. A. VEL TROMP-VOOGT
Haastrecht: G. F. VEL TROMP
J. P. VEL TROMP-VOOGT

Zwolle, 15 oktober 1975
Kerkweg 80

de Schepper van
het Leven
heeft ons
intens gelukkig gemaakt
door ons
annemarije
toe te vertrouwen

tom en polien
fijan jr-van oord

utrecht, 13 oktober 1975
burg. reigerstraat 21bis

Aangeboden:

1e en 2e jaargang
„Reformatiestemmen”
1944-1945

„De vrije kerk”
4e jrg. 1946-1957
en vele andere kerkelijke
bladen v.a. 1940.

Politieke bladen v.a. 1929.

Tel. 02510-32513

Direkt **GELD** nodig?
Bel Spijkerboer - Elburg
een vertrouwd en voordelig adres.
Tel. 05250-1751

De **GEREFORMEERDE SOCIALE AKADEMIE** te Ede
zoekt voor haar opleiding per 1-2-1976 en 1-8-1976

supervisoren

t.b.v. studierichtingen:
maatschappelijk en cultureel werk

Ook zij die in de toekomst een gedeelte van hun tijd kunnen vrijmaken worden verzocht te solliciteren.

Vereisten:

Voortgezette opleiding m.w./c.w. of doctoraal examen andragologie of sociale pedagogiek.

Tevens vragen wij voor genoemde data:

vakdocenten

maatschappelijk en cultureel werk

Vereisten:

diploma Sociale Akademie en Voortgezette Opleiding.
Instemming met doel en grondslag van de Akademie is vereist.

Inlichtingen bij de Direktie en stafdocenten van de Akademie
— tel. 0 8380 - 18540.

Sollicitaties te richten aan het sekretariaat: W. Huizer, postbus 9019, Dordrecht.

Voor al uw

handels- en familie drukwerk - boeken en folders

is uw adres

DRUKKERIJ „STEENBERGEN”

Nooitgedacht 3 — Zeist

Redactieleden

Drs H. de Jong
Mr. dr J. Meulink
D. W. L. Milo
Ds E. R. Postma
Ds H. Smit
Drs H. E. S. Woldring

Adres van de Redactie

K. Muller
H. Pootlaan 242,
Alkmaar
Telefoon 072-16767

Advertenties en druk

Drukkerij
„Steenbergen”,
Nooitgedacht 3, Zeist
Tel. 0 3404 - 12452

Abonnementsprijs:

f 27,50 per jaar of
f 14,— per half jaar.
Buitenland f 35,— of
f 50, per luchtpost.

Geref. Persvereniging „Opbouw”

Abonnementenadministratie
Pasteursingel 29b,
Rotterdam-7
Tel. 010-153703
Giro 40 49 45

Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen: uiterlijk tot 15 november.

Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.